Lesson 14-The חתימת הברכה Of The ברכה Of השכיבנו

Source 1

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ד'–אמר ריב"ל [מלכים א ו יז] הוא ההיכל לפני, לפנים היכל שכל הפנים פונין לו. עד כדון בביניינו בחורבנו מניין א"ר אבון [שיר השירים ד ד] בנוי לתלפיות, תל שכל הפיות מתפללין עליו בברכה בקרית שמע ובתפלה; בברכה בונה ירושלם בתפילה א–להי דוד ובונה ירושלם בקרית שמע פורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלם.

Translation: R. Yehoshua son of Levy cited the verse: (Melachim 1, 6, 17) it is the sanctuary inside. The word Lifnim is understood as L'Panim. That means the sanctuary (the Beis Hamikdash) to which all faces turn. That was true while the Beis Hamikdash stood but how do we know that we should do so even when it is in a ruined state? From the verse (Shir Ha'Shirim 4, 4): Built as a landmark. Interpret the work: Talpiot as meaning a hill towards which all mouths pray. That is why we refer to Yerushalayim in two critical points within the prayer service; in the Brachos of Kriyas Shema and in Shemona Esrei. In Shemona Esrei we conclude the Bracha of Boneh Yerushalayim with the words Elokei Dovid and Boneh Yerushalayim and in the Brachos of Kriyas Shema with the Bracha of Ha'Porais.

Source 2

ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ט–ר' מני דשאב ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי גדול שלום שכל הברכות וטובות ונחמות שהקב"ה מביאן על ישראל חותמין בשלום בק"ש פורס סוכת שלום בתפלה עושה שלום בברכת כהנים (במדבר ו) וישם לך שלום.

Translation: R. Mani of Shav and R. Yehoshua of Sacknin in the name of R. Levy said: Great is peace because all the blessings, goodness and comforts that G-d bestows upon the Jewish People end with a reference to peace. In the Brachos of Kriyas Shema we say: Porais Succas Shalom; in Shemona Esrei we say: Oseh Ha'Shalom and in Birkas Kohanim, the Kohanim end with the word Shalom.

Source 3

מדרש תהלים (בובר) מזמור ו–למנצח על השמינית. זהו שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך (תהלים קיט קסד), אמר ר' יהושע בן לוי אלו שבע מצות שבקריאת שמע, יוצר, ואהבה רבה, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב, וגאל ישראל, ולפי שאין מצות ציצית בערבית, מוסיפין פורס סכת שלום בשבת ויום טוב, ובחול שומר עמו ישראל.

Translation: The verse: La'Minatzeach Al Ha'Shminis can be understood by means of another verse: seven times a day I will praise you. Rabbi Yehoshua son of Levi said: the number seven in the verse represents the seven Mitzvos that are fulfilled during the recital of Kriyas Shema: Yotzer, Ahava Rabbah, Shema, V'Haya Im Shamoah, Va'Yomer, Emes V'Yatziv, Ga'Al Yisroel. Since at night, the Mitzvah of Tzitzis need not be performed, we add the Bracha of Ha'Porais Succas Shalom on Shabbos and on Yom Tov and the Bracha of Shomer Amo Yisroel on weekdays.

Source 4

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר שבתות–והכי אמר רב שר שלום נמי בליל שבתות ובלילי ימים טובים במעריב למימר שומר עמו ישראל לעד. ובבית רבינו אין מנהג, אלא תחת שומר

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director

עמו ישראל חותמין פורס סוכת שלום עלינו ועל עדת עמו ישראל ועל ירושלים, ואין אומר אחריה כל עיקר אלא קדישא לאלתר, ובשאר כנסיות ובשאר מקומות אומר שומר עמו ישראל לעד, ואומר ושמרו בני ישראל והותמין. אבל ברוך ה׳ לעולם, אין אומרים לא בישיבה אחרת ולא בבבל כלה.

Translation: This is what R. Sar Shalom said: some places end the Bracha of Hashkeiveinu on Lail Shabbos and Lail Yomim Tovim with the Bracha of Shomer Amo Yisroel La'Ad but in the house of our Rabbi it is not our custom. Instead we substitute the closing Bracha of Porais Succas Shalom for the Bracha of Shomer Amo Yisroel and do not say anything after the Bracha except Half Kaddish. In those other places, they persist in saying Shomer Amo Yisroel and follow it with the verses of V'Shamru, but the additional Bracha that begins Baruch Hashem L'Olam is not said in any locality.

Source 5

ספר מגן אבות (למאירי) ענין א –ואף בקצת מדרשות (במ״ר פכ״א א׳) ראיתי, ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי גדול השלום שכל הברכות והתפלות חותמות בשלום. קרית שמע פורס סוכת שלום וכו׳. עד הפורש סוכת שלום וכו׳ ברכת כהנים חותמה וישם לך שלום וכו׳ וכן במדרש ר׳ תנחומא (פ׳ פנחס ס׳ א׳) גדול השלום שאין כל העולם מתנהג אלא בשלום, וכן התורה כולה שלום, שחרית שואלין אותו בשלום, בערבית שואלין אותו בשלום, וקוראין שמע ישראל והותמין פורש סוכת שלום. תפלה חותמה שלום, ברכת כהנים חותמה שלום. למדת שהכל היו חותמין כן בברכת השכיבנו אף בחול. ואף קצת רבנים ראיתי שנוהגים כן עפ״י המדרש והירושלמי ואעפ״כ לא נתקבל מעולם אצל רוב העולם.

Translation: In a Midrash I found that R. Yehoshua Of Sichnin in the name of R. Levi said (see above Source 3). I also saw in the Midrash Tanchuma (Parshas Pinchas) Great is peace because the world strives to live in peace. So too the Torah aims to create peace. In Tefilas Shacharis we ask for peace in Birkas Kohanim; in Tefilas Maariv we ask for peace at the end of the Bracha of Hashkeiveinu when we say Porais Succas Shalom. The last Bracha of Shemona Esrei contains a request for peace as does Birkas Kohanim. From this we can conclude that at one time, everyone agreed that the Bracha of Hashkeiveinu must end with Porais Succas Shalom even on weekdays. That explains why even in our time some Rabbis follow the practice but it has not become the accepted practice among all Jewish communities.

Source 6

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רסז–וקורין שמע בברכותיה כבשאר ימות החול בלא גירוע ובלא תוספת עד סוף ברכת השכיבנו ומשנין בחתימה שחותם ופרוס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך בא״י הפורס סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלים וכן המנהג באשכנז ובצרפת ואין חותמין שומר עמו ישראל לעד כדאיתא במדרש שבשבת אין צריכין שמירה שהשבת שומר ונוהגין לומר פסוק ושמרו בני ישראל וגו׳ לומר שאם ישמרו שבת אין צריכין שמירה והוא ג״כ מעין גאולה כדכתיבנא לעיל שאם ישמרו ישראל ב׳ שבתות מיד נגאלין ואומר ש״ץ קדיש ומתפללין ערבית.

Translation: On Lail Shabbos, we recite Kriyas Shema and all its Brachos as on weekdays without removing any part or adding any part until we reach the end of the Bracha of Hashkeiveinu when we change the ending Bracha to Porais Succas Shalom. That is the custom in Ashkenaz and France. They

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director

do not recite the ending Bracha of Shomer Amo Yisroel based on a Midrash that on Shabbos we do not need protection because Shabbos protects us. The Bracha then was viewed as an extension of the request for Geula based on the concept that if all Jews observe two consecutive Shabbosim, the Jewish People will immediately be redeemed. The prayer leader then says Kaddish and they recite Shemona Esrei.

ובטוליטולה נוהגין לחתום בשבת כמו בחול ואינו נכון כדפרישית ועוד דבירושל' גרסינן בהדיא הדא דתימור בחול אבל בשבת אומרים ופרוס עלינו סוכת שלום וכן כתבו הגאונים ועוד נוהגין בטוליטולה שלאחר שאמרו פסוק ושמרו אומר ברכת המולך אלא שמשנין בפתיחתה במקום יראו עינינו אומר ישמחו השמים ותגל הארץ וזה מנהג טעות שלא תקנו ברכת המולך אלא לפי שתקנו לומר פסוקים שיש בהם י"ח אזכרות תקנו לומר ברכה אחריהם וכיון שא"א פסוקים בשבת למה יאמרו הברכה שתקנו בשבילם.

Translation: But in Toledo (Spain) they follow the practice of ending the Bracha of Hashkeiveinu on Lail Shabbos as they do on weekdays. That is not a correct practice as I explained. Moreover, the Talmud Yerushalmi is quite explicit in its statement that we should change the Chasimas Ha'Bracha of Hashkeiveinu on Lail Shabbos and so wrote the Geonim. The community of Toledo had a further custom that after reciting the verses of V'Shamru, they then recited the Bracha of Ha'Molech except that they changed the opening verses from Yiru Eineinu to Yismichu Ha'Shamayim. That is a mistaken practice in that the Bracha of Ha'Molech was instituted to consist of eighteen verses followed by a Bracha. Since it is not necessary to recite those verses on Shabbos, it is also not necessary to recite the verses and the closing Bracha.

Source 6

משנה מסכת ברכות פרק א' משנה ד'–בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב שתי' לפניה ושתי' לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום ושלא לחתום אינו רשאי לחתום.

Translation: In the morning we recite two Brachos before Kriyas Shema and one after. At night, we recite two Brachos before Kriyas Shema and two after, one long and one short. Concerning any Bracha that should be long, it is inappropriate to shorten it and concerning any Bracha that should be short, it is inappropriate to lengthen it. If an ending Bracha is provided, then it is inappropriate to omit it and if no ending Bracha is provided then it is inappropriate to add one.

Source 7

Versions of the ברכה *of* השכיבנו *found in the Cairo Geniza as presented in the following article:*

לתולדות נוסחה הקדום של ברכת השכיבנו מאת שמעון פוגל ואורי ארליך, תרביץ שנה פד', חוברת א–ב, 77–102

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director

מנהג ארץ ישראל	מנהג בבל		
(7 כתבי יד)	נוסח א1 (27 כתבי יד)	נוסח א2 (8 כתבי יד)	נוסח א3 (11 כתבי יד)
השכיבנו יי אלהינו בשלום והעמידנו מלכנו[18] לשלום ופרוס[19] עלינו סוכת שלומך מזה היום ועד העולם	השכיבנו יי אלהינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים ולשלום ופרוש עלינו סוכת שלום[20] והגן בעדינו והצילנו	השכיבנו יי אלהינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים ולשלום ופרוש עלינו סוכת שלומך ותקננו בעצה טובה מלפניך והושיענו[21] למען שמך והגן בעדינו	השכיבנו יי אלהינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים ולשלום ופרוש עלינו סוכת שלומך ותקננו בעצה טובה מלפניך והגן בעדינו שמרינו והצילנו

מנהג ארץ ישראל	מנהג בבל		
(7 כתבי יד)	נוסח א1 (27 כתבי יד)	נוסח א2 (8 כתבי יד)	נוסח א3 (11 כתבי יד)
ككתוב בתורתך ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם. אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתיך. אני שכבתי ואישנה	מכל צרה ומשחית[23] שומרנו[24] מכל דבר רע ומפחד לילה ושבר השטן[25] מלפנינו ומאחרינו כי שומרנו ומצילנו אתה ובצל כנפיך תסתירנו[26]	 והסר מעלינו אויב דבר חרב צרה רעב יגון ומשחית שבר שטן מלפנינו ומאחרינו ושמור צאתינו ובאינו מעתה ועד עולם כי שמרינו ומצילנו אתה	יי אלהינו מכל[22] דבר רע מיצר רע מפחד לילה ושבר השטן מלפנינו ומאחרינו ושמור צאתינו ובאינו מעתה ועד עולם כי שומרינו ומצילינו אתה ובצל כנפי רחמיך הרבים תסתירנו כדבר שנאמר 'הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל"

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director

מנהג ארץ ישראל	מנהג בבל		
(7 כתבי יד)	נוסח א1 (27 כתבי יד)	נוסח א2 (8 כתבי יד)	נוסח א3 (11 כתבי יד)
הקיצותי כי יי יסמכני.[27] הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם.[28] באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו. נשכבה בשלום ונקיצה בשלום ופחד בלילות אל[29] ימשול בנו.[30] ברוך אתה יי הפורס סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל מנחם ציון ובונה[32] ירושלם	ברוך אתה יי[31] שומר עמו ישראל לעד	ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד	ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד

קטע 54	קטע 55	קטע 56
מה גדלו חנוניך אל / שיחינו תקשיב בבניין אריאל / מרום בשרינו בביאת גואל/ כנואם הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל		
השכיבנו יי אלהינו בשלום והעמידנו מלכינו לחיים ולשלום ופרוס עלינו סוכת שלום	השכי[בנו יי אלהינו] לחיים ולשלום ופרוש [עלינו סוכת] שלומך ועל ירושלים עיר[ך]	---- עלינו סוכת שלומך
ברוך א' יי פורס סוכת שלום עלינו ועל עדת ירושלים	ב' א' יי הפרש סוכת ש[לום] עלינו ועל כל עדת ע[מו ישראל] ועל ירושלים בר[חמים]	ב' א' יי הפורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ובנה ירושלם

מנהג ארץ ישראל	מנהג בבל		
נוסח א (5 כתבי יד)	נוסח א (4 כתבי יד)	נוסח ב1 (15 כתבי יד)	נוסח ב2 (12 כתבי יד)
נשכבה בשלום ונקיצה בשלום[62] ופחד בלילות	נשכבה בשלום ונקיצה בשלום	נשכבה בחסדך ונקיצה ונשבעה באמונתך ופחד וצרה ושטן בלילות	נשכבה בחסדך ונקיצה ונשבעה באמונתך ופחד וצרה ושטן בלילות[63]

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director

מנהג ארץ ישראל	מנהג בבל		
נוסח א (5 כתבי יד)	נוסח א (4 כתבי יד)	נוסח ב1 (15 כתבי יד)	נוסח ב2 (12 כתבי יד)
אל ימשול בנו		אל ימשול בנו	אל ימשול[64] בנו
	כנם אל השלום וישב עמי בנוה שלום		
		כאמור אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתיך שומרנו והצילנו מכל דבר רע	כדבר שנאמר[65] אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתיך שומרינו והצילנו מכל דבר רע ומפחד לילה ושבור השטן מלפנינו ומאחרינו
		כי שומרנו ומצילנו אתה[66]	כי שומרינו ומצילנו אתה ובצל כנפיך תסתירנו[67]
ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד	ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד	ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד	ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד
הפורס סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל מנחם ציון ובונה ירושלים			

נוסח 'השכיבנו' הגרעיני – שחזור	נוסח 'נשכבה' מנהג ארץ ישראל
השכיבנו יי אלוהינו לשלום והעמידנו מלכנו לשלום ופרוס עלינו סוכת שלומך ברוך אתה יי הפורס [...]	נשכבה לשלום ונקיצה לשלום ופחד בלילות אל ימשול בנו ברוך אתה יי הפורס [...]

Summary Of Article (p. 93):

ג. סיכום

על פי פשט המשנה בברכות לשונה של ברכת השכיבנו הייתה קצרה, ואכן ניתן להציע שחזור של נוסח קצר של הברכה. ניתוח הברכה בסידורים שבהם היא מתחילה בלשון 'השכיבנו' מלמד שהיא מורכבת משתי חטיבות ברורות, המצטרפות אחת לאחר השנייה. חלקה הראשון של הברכה מוצק למדי ואחיד כמעט בלשונו, הן במנהג הבבלי הן במנהג הארץ ישראלי. לחטיבת פתיחה זו יש ייחוד סגנוני, ותוכנה ממוקד בעיקרו בשכיבה ובקימה. הצעתנו היא שיחידה קצרה זו עמדה בראשיתה לבדה בלשון מוצקה וקצרה, כדברי המשנה, ושרק בשלב שני התארכה ונוסף לה רובד שני. במנהג ארץ ישראל הורכב הרובד הנוסף מסדרת פסוקים בענייני הגנה, לילה ושינה; ובמנהג בבל הוא כלל לקט של בקשות הגנה שונות ורחבות משמעות בלשון פרוזאית ומוצקה פחות. תוספות אלה הן בניגוד להוראתה המפורשת של המשנה, דבר המעיד על כוחה של התפילה, שפרתה ורבתה גם לנוכח הוראת הקיצור ההלכתית המפורשת.

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director

Translation: Summary: The simple meaning of the Mishna in Maseches Brachos is that the Bracha of Hashkeiveinu was to be a short Bracha. What is recited today is not a short Bracha. It is a long one. Therefore, it should be possible to reconstruct the original wording of the short version of the Bracha. An analysis of the Bracha in Siddurim in which the Bracha begins with the word: Hashkeiveinu reveals that the Bracha consists of two distinct sections, with one being recited after the other. The opening section of the Bracha represented a firm and unified theme in both Minhag Eretz Yisroel and in Minhag Bavel. This opening section portrays a single theme and its content is focused primarily on the act of laying down and arising. We suggest that this short section initially stood alone in its firm and short wording as the Mishna relates. Only in its second phase did it become a longer Bracha and included a second layer. In Minhag Eretz Yisroel the additional section was fashioned from verses whose theme represented G-d protecting the Jewish People, the period of the night and the act of sleeping. In Minhag Bavel, the second layer consisted of requests laid out in prose and with less of a unified theme. These additions were introduced in direct conflict with the explicit holding of the Mishna that a short Bracha not be made long. This phenomena demonstrates the power of Tefila, that a Bracha can grow and expand even though the expansion conflicted with the explicit rule that the Bracha be short.

על פי שחזור זה יש לשער שהחתימה הראשונית הייתה בלשון 'הפורס' – וכנראה בצורתה הקצרה 'הפורס סוכת שלום' – שנזכרה כאמור בספרות התלמודית, ולא בלשון 'שומר'. עדות לכך היא החטיבה הראשונה של נוסח 'השכיבנו' שרומזת לחתימת 'הפורס', ואילו לשונות רמיזה לחתימת 'שומר' מצויות רק בלשונות הרובד השני במנהג בבל.

במקביל ללשון הברכה בגרסת 'השכיבנו' עומדת בבסיס גרסת הברכה הפותחת במילה 'נשכבה' לשון קדומה קצרה, זו הרשומה בסידורים הארץ ישראליים, וכאמור דעתנו נוטה שגרסת 'נשכבה' היא משנית לגרסת 'השכיבנו'.

Translation: If we have correctly restored the original version of the Bracha, we can surmise that the original Chasimas Ha'Bracha was Ha'Porais-in an abbreviated version: Ha'POrais Succas Shalom-which is referred to in the Talmud and not the version that begins Shomer. Evidence of that fact can be found in the first section of Hashkeiveinu. The wording there reflects the Chasimas Ha'Bracha of Ha'Porais while links to the Chasima of Ha'Shomer are found only in the additional section as it appears in Minhag Bavel.

In the same era in which we find early versions of the Bracha with the opening word of Hashkeiveinu, we also find a version that opens with the word: Nishkiva. That version also reflects an early period in the development of Tefila. It was short but only found in Siddurim that followed Nusach Eretz Yisroel. As we suggested, this second version developed after the version that opened with the word: Hashkeiveinu.

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director

לא ניתן לציין תחנות מוגדרות להתפתחות לשון הברכה המשורטטת כאן, עם זאת ניתן להציע מסגרת היסטורית וליטורגית לתהליך זה. ברכת השכיבנו הקצרה, ששוחזרה כאן, מתאימה לתקופה קדומה, טרם אמירת הברכה לפני העמידה ובסמיכות לה.[78] כך היא הייתה למעשה חטיבת סיום לסדר היום הליטורגי והקדמה ללילה ולשינה. תוכן הברכה, הממוקד בשינה, וחתימתה בשלום עשויים בהחלט להעיד על תפקיד זה. עם הזמן התבסס המנהג לסמוך גאולה גם לתפילה של ערבית, בייחוד בבבל,[79] וברכת השכיבנו התרחקה מייעודה המקורי.[80] בבבל התרחקה הברכה עוד יותר מתפקידה כיחידת סיום עם התבססות המנהג של אמירת ברכת הפסוקים. במעמד חדש זה בבבל ספחה אליה הברכה בקשות הגנה רחבות משמעות בהרבה, והודגש בה היסוד ההגנתי הכללי. במסגרת זו יש להבין את הסבת חתימת 'פורס סוכת שלום' לחתימת 'שומר עמו ישראל'.

Translation: We cannot point to a defined stage when the expanded version of the Bracha we are examining developed. Nevertheless, we can suggest a historical and liturgical framework for this development. The short version of Hashkeiveinu, which we have restored here, was appropriate for an early era., the era prior to when the Bracha was said just before Shemona Esrei. As such, the Bracha closed out the prayers of the day and it was said in anticipation of it being night and the time to sleep. The contents of the Bracha focused on sleep and its closing Bracha that was centered on peace was meant to fulfill that role. Over time, the rule that we need to link the request for redemption to the opening Bracha of Shemona Esrei during Tefilas Maariv as well, particularly in Babylonia, led the Bracha of Hashkeiveinu to stray from its initial mission. In Babylonia, the Bracha strayed even further from its initial purpose as representing the end of the Brachos of Kriyas Shema with the establishment of the practice of reciting a collection of verses that also ended with a Bracha. In this new stage, in Babylonia, the Bracha attracted the addition of requests for protection and emphasized the concept of G-d as protector of the Jewish People. Given that framework it is easy to understand why the ending Bracha was changed from Porais Succas Shalom to Shomer Amo Yisroel.

copyright 2016. The Beurei Hatefila Institute, www.beureihatefila.com, Abe Katz, Founding Director